

רחמים וחיו ונקראו על שמה”, שעליהם נופל הלשון “ילדה”, אף שאין זה שייך לתוכן כללות הכתוב ע”ד הפיכת ענין העקרות.

— • —

לעילוי נשמת

מרת יוכבד ע”ה

בת הרה”ת ר’ מנחם מענדל שיחי

וילהלם

נפטרה ז”ך אלול, ה’תשס”ד

ת. נ. צ. ב. ה.

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

הדרן על מסכת בבא מציעא

•
ביאור בפרש"י עה"פ
„עקרה ילדה שבעה”

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•
בלתי מוגה

יוצא לאור לקראת וא"ו תשרי, ה'תשס"ה

יום ההילולא הארבעים של הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה זי"ע

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים”

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים וחמש לבריאה

מאה ושתים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

שבעה" — דלכאורה, הרי מפורש בקרא "כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות", היינו, שילדה רק חמשה — שר"נ מפרש שהכתוב "עקרה ילדה שבעה" כולל את שני בני' של פנינה שחנה "בקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה", ור"י מפרש שהכתוב "עקרה ילדה שבעה" כולל גם בני בנים:

החילוק בין ב' הפירושים הוא — שהפירוש שהכתוב "עקרה ילדה שבעה" כולל גם בני בנים, מתייחס בעיקר לתוכן כללות הכתוב, ואילו הפירוש שהכתוב "עקרה ילדה שבעה" כולל את שני בני' של פנינה ש"נקראו על שמה", מתייחס בעיקר לפרטי הענינים שבכתוב, כי:

תוכן כללות הכתוב הוא — סיפור הנס, שאף שבתחילה היתה חנה עקרה, נתהפך הדבר וילדה שבעה.

ולכן, ר"י — שמדייק בפירוש תוכן כללות הכתוב — מפרש, שהכתוב "עקרה ילדה שבעה" כולל "בני בנים", שכן, לידת בני בנים מוסיפה בתוכנו של סיפור הנס, שתמורת היותה עקרה, היו לה (לא רק בנים, אלא) גם בני בנים;

משא"כ הפירוש ש"בקשה רחמים" על שני בני' של פנינה "וחיו ונקראו על שמה" — שאינו קשור עם תוכן כללות הכתוב ע"ד הפיכת ענין העקרות, שהרי גם אילו נשארה עקרה ח"ו, אפשר שע"י תפלתה יחיו בני פנינה.

אמנם, מצד הדיוק בפרטי הענינים שבכתוב — הרי הלשון "ילדה" אינו נופל על "בני בנים";

מצד הלשון "ילדה" — מתאים יותר לפרש שהכתוב כולל את שני בני' של פנינה שחנה "בקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה", שעליהם נופל הלשון "ילדה", כפי שמצינו גבי "חמשת בני מיכל בת שאול"¹², "וכי מיכל ילדה, והלא מירב ילדה, מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה, ללמדך שכל המלמד יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו"¹³, ועאכו"כ בנדו"ד, שכל מציאות חיותם (לא רק גידולם) של שני בני פנינה נעשית ע"י חנה, ש"בקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה", הרי בודאי שנופל עליהם הלשון "ילדה".

ולכן, ר"נ — שמדייק בעיקר בפרטי הענינים שבכתוב — מפרש שהכתוב "עקרה ילדה שבעה" כולל את שני בני' של פנינה שחנה "בקשה

Published and Copyright 2004 by

Vaad HANACHOS BLAHAK

788 Eastern Parkway Suite #408

Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610 • Fax. (718) 778-5776

E-mail: info@lahak.org

Internet: <http://www.lahak.org>

The Kehot Logo is a trademark of Merkos L'inyonei Chinuch, Inc.

5765 • 2004

Printed in the United States of America

בדפוס „פאסיפיק פרינטינג“

Pacific Printing

784 E. 94th St. Brooklyn NY 11236

Tel. (718) 240-9607 Fax. (718) 240-0020

נסדר והוכן לדפוס

על ידי חיים שאול בן חנה

בדפוס „ועד הנחות בלה"ק"

Tel. (718) 604-2610 Fax. (718) 778-5776

סדר ועימוד בתכנת „תג“. הפצה בארצות הברית: (718) 735-4585

כלומר: שיטת הלימוד של ר' יהודה היא — שיש להסתכל במבט רחב על כללות הענין, ומן הכלל באים אל הפרט; ואילו שיטת הלימוד של ר' נחמ"י היא — שיש להתמצם ולהתרכז על כל פרט ופרט, ומן הפרט באים אח"כ אל הכלל.

ג. ולהעיר, שחילוק הנ"ל בין ר"י לר"נ מצינו (לא רק בנוגע לשיטת הלימוד, אלא) גם בנוגע לכללות הנהגתם:

ר"י ור"נ היו שניהם עניים, ואעפ"כ, מצינו חילוק באופן הנהגתם — שהגישה של ר"י היתה באופן של הרחבה, ואילו הגישה של ר"נ היתה באופן של צמצום.

אודות ר"נ — מסופר בגמרא¹⁰: "ההוא (עני המבקש פרנסה) דאתא לקמי' דרבי נחמ"י, אמר לי' במה אתה סועד (מה אתה רגיל לאכול בסעודתך), א"ל בבשר שמן ויין ישן, רצונך שתגלגל עמי בעדשים .. לא איבעי לי' לפנוקי נפשי' כולי האי".

ואודות ר"י — מסופר בגמרא¹¹: "דביתהו דרבי יהודה נפקת נקטת עמרא עבדה גלימא דהוטבי (עשתה ממנו סרבל טוב), כד נפקת לשוקא מיכסיא ב"י, וכד נפיק רבי יהודה לצלויי הוה מיכסי ומצלי, וכד מיכסי ב"י הוה מברך ברוך שעטני מעיל. זימנא חדא גזר רבן שמעון בן גמליאל תעניתא, ר' יהודה לא אתא לבי תעניתא, אמרין לי', לא אית לי' כסויא כו'".

כלומר:

ר"י — למרות שהי' עני כ"כ שלא היתה לו אלא גלימא אחת, שבה היו משתמשים גם הוא וגם אשתו, ועד שבגלל זה לא הי' יכול לבוא "לבי תעניתא", מ"מ, היתה אצלו גם תנועה של הרחבה, שהגלימא האחת שבידו תהי' טובה (סרבל טוב) וחשובה, עד שיוכל לברך עלי' "ברוך שעטני מעיל".

ואילו ר"נ — גם כשעמד לקיים מצות צדקה, לתת לעני פרנסתו, היתה אצלו תנועה של צמצום, שלא הי' יכול ליתן לו יותר מאשר עדשים.

ד. ובהתאם לכך חולקים ר"נ ור"י גם בפירוש הכתוב "עקרה ילדה

בס"ד.

פתח דבר

בקשר עם וא"ו תשרי, יום ה"אָרצייט־הילולא" הארבעים של הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה (תשכ"ה — תשס"ה), אם כ"ק אדמו"ר זי"ע, הננו מוציאים לאור:

(א) "הדרך" על מסכת בבא מציעא — משיחת י"ט כסלו תשכ"ו.
(ב) ביאור בפירוש רש"י (שמואל-א ב, ה) על הפסוק "עד עקרה ילדה שבעה גו'", בתפלת חנה שבהפטרת ראש השנה — משיחת ש"פ האזינו תשכ"ט.

[יש לציין, שבשנה זו ימלאו ארבעים שנה מאז שהתחיל כ"ק אדמו"ר לגלות דרך מיוחדת ונפלאה בלימוד פירוש רש"י על התורה (החל מההתוועדויות בהשבתות של שנת תשכ"ה, לאחר הסתלקות אמו הרבנית הצדקנית). ומקווים אנו, בעזה"י, להו"ל במשך השנה כמה שיחות על פירוש רש"י].

*

ויה"ר שנוכח תיכף ומיד ממש לקיום היעוד ד"הקיצו ורננו וגו'", ומלכנו נשיאנו בראשם, ובלשון הכתוב בתפלת חנה: "ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו", וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי תצא".

ועד הנחות בלה"ק

וא"ו תשרי, ה'תשס"ה
יום ה"אָרצייט־הילולא הארבעים של הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה זי"ע,
אמו של כ"ק אדמו"ר זי"ע,
ברוקלין, נ.י.

בשיטה שלימה כו'.

(10) כתובות סז, ב (ובפרש"י).

(11) נדרים מט, ב (ובפרש"י).

(9) ולהעיר מדיוק הלשון בפרש"י בפרשתנו (כנ"ל הערה 4) שמקדים לומר "נחלקן בה ר' יהודה ור' נחמ"י, שמשמעו, שנחלקו (לא רק בפירוש הכתובים, אלא

בס"ד. משיחת י"ט כסלו ה'תשכ"ו.

— הדרן על מסכת בבא מציעא —

בלתי מוגה

א. בסיום מסכת בבא מציעא שנינו:

"שתי גנות זו על גב זו והירק בינתיים, ר"מ אומר של עליון (שהרי עפרו הוא ומשלו הוא יונק¹), ר' יהודה אומר של תחתון (שעל אוירו הוא מונח²). אמר ר"מ אם ירצה העליון ליקח את עפרו אין כאן ירק. אמר ר' יהודה אם ירצה התחתון למלאות את גנתו אין כאן ירק. אמר ר"מ מאחר ששניהם יכולין למחות זה על זה, רואין מהיכן ירק זה חי. אמר ר"ש כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול (ובגמרא: "אמרי דבי רבי ינאי ובלבד שלא יאנס"), הרי הוא שלו, והשאר של תחתון".

ומפרש רש"י, שסברת ר"ש היא (לא סברא נוספת על סברותיהם של ר"מ ור"י, אלא) כסברת ר"מ, אלא שהדין הוא באופן אחר: "כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו" — "כדקאמר ר"מ הואיל ומעפרו היא חיי", "והשאר של תחתון" — "ועליון הוא גופי' אפקורי מפקר להו לגבי", שגנאי הוא לו ליטול רשות ליכנס לתוך של חבירו וללקוט".

והקשה הרמב"ן: "א"כ אמאי אמרי דבי ר' ינאי ובלבד שלא יאנס, הרי כיון שהוא יכול ללקוט אפילו באנס, אינו מפקיר?"

ולכן מפרש הרמב"ן באופן אחר: "הא דר"ש בדד"י שייכא, וטעמי' משום דתחתון אפקורי מפקר גבי עליון, הואיל וידו מגעת שם, והוא סבור שהיא שלו הואיל ועיקרו בתוך שלו, דמימר אמר תחתון, עליון שקיל לי, ואם תקניטנו לאסור עליו תפיסת ידו יטול את עפרו".

והגמרא מסיימת: "הלכה כר"ש".

ב. אבל בירושלמי — "מה יעשו (הלכה כמי מהני תנאי דמתני') .. יחלוקו" (כיון דאיכא סברא כר"מ או כר' יהודה, חולקין בזה³).

ובהמשך לזה איתא בירושלמי דין נוסף:

בס"ד. משיחת ש"פ האזינו, י"ג תשרי ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. על הפסוק: "עד עקרה ילדה שבעה וגו'" (בתפלת חנה שבהפטרות ראש-השנה), מפרש רש"י¹:

"חנה ילדה שבעה, שנאמר: כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות, וכשחנה יולדת אחד פנינה קוברת שנים, ועשרה בנים היו לה, שנאמר: הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים, שלפנינה, כשילדה חנה ארבעה קברה פנינה שמונה, וכשנתעברה וילדה ולד חמישי, נשתטחה פנינה לרגלי, ובקשה רחמים וחיו, ונקראו על שמה. אלו דברי ר' נחמי'. ר' יהודה אומר בני בנים הרי הן כבנים".

ויש לבאר ב' הפירושים דר' נחמי' ור' יהודה שהובאו בפירוש רש"י, על יסוד פירושיהם של ר"נ ור"י שהובאו בפירוש רש"י בחומש² (אף שפירוש רש"י בנ"ך אינו ע"ד הפשט לגמרי כמו בחומש שהוא "פשוטו של מקרא" ממש³).

ב. ובהקדם משנ"ת במק"א⁴, שהמחלוקת של ר' נחמי' ור' יהודה היא מחלוקת כללית בכמה מקומות באופן פירוש הכתובים:

שיטת ר' יהודה היא — שהעיקר הוא שיתפרש היטב כללות תוכן הכתוב, גם אם יהי' דוחק בפירוש פרטי הענינים; ואילו שיטת ר' נחמי' היא — שהעיקר הוא שיתפרשו היטב פרטי הענינים, גם אם יהי' דוחק בפירוש כללות הענין⁵.

(1) שמואל-א ב, ה.
(2) ממדרש שמואל פ"ה. יל"ש עה"פ (רמז פט).
(3) שם, כא.
(4) שם א, ח.
(5) ולדוגמא — בפרשת השבוע (האזינו לב, מג): "נחלקו בה ר' יהודה ור' נחמי'. ר"י דורש כולה כנגד ישראל, ור"נ דורש את כולה כנגד העכו"ם וכו'".
(6) ראה לקו"ש ח"ט ע' 336 הערה 44.
(7) שיחת ש"פ עקב, כ"ף מנ"א תשכ"ו — בפירוש רש"י על הפסוק (עקב יא, ו) "בקרב כל ישראל", "כל מקום שהי' אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו. אלו דברי ר' יהודה. אמר לו רבי נחמי', והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פי', ולא פיותי, א"ל ומה אני מקיים בקרב כל ישראל, א"ל שנעשית הארץ מדרון כמשפך, וכל מקום שהי' אחד מהם הי' מתגלגל ובה עד מקום הבקיעה". ועיי"ש גם הביאור בפרש"י בפרשתנו.
(8) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 267 הערה 28.
וש"נ.

והיינו, שימלאו את רצון ה' בפועל באופן שבנין ירושלים יהי' ע"י עבודת האדם, ואז יהי' הענין ד"נדחי ישראל יכנס" גם ע"פ שורת הדין, ואילו הענין דלפנים משורת הדין, ינוצל עבור מדריגות נעלות יותר בעילוי אחר עילוי, ועד לתכלית העלי' ד"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"³³.

"כותל שבין שתי מחיצות (של שני בני אדם) ונפרץ, רב ושמואל, חד אמר מחצה לזה ומחצה לזה, וחד אמר כולו לזה וכולו לזה (והיינו, שכל אחד מהם יש לו חלק בכולו, ובמילא חולקים). מה מפקה מביניהון (דמר אמר מחצה לזה ומחצה לזה, ומר אמר כולו לזה וכולו לזה, והיינו הך דיחלוקו, ומאי בינייהו), מצא מציאה (בתוך הכותל), מאן דאמר מחצה לזה ומחצה לזה, מחציו והילך לזה ומחציו והילך לזה (אם נמצא מחציו והילך לזה הרי אלו שלו, ובחציו האחר הרי הוא של אחר הסמוך לו .. דתלינן דהוא הניחה שם²), ומאן דאמר כולו לזה וכולו לזה, המוצא זכה".

וכמבואר בקצות החושן³, "דמ"ד מחצה לזה ומחצה לזה, א"כ לא הוי חצר השותפין כלל, אלא כל אחד מכיר מקומו, ומחציו והילך לזה קונה המציאה, ומחציו ואילך לשני קונה המציאה, אבל למ"ד כולו לזה וכולו לזה, הו"ל חצר השותפין, ולא קנו כלום, דחצר אינה קונה אלא שיהי' חצירו לבדו, ומשו"ה זוכה המוצא".

והנה, בבבלי לא הובא דין זה בסיום המסכת, אבל, כמה דפים לפני⁴ נמצא תוכנו בשינוי לשון: "אילן העומד על המיצר, אמר רב הנוטה לכאן לכאן והנוטה לכאן לכאן, ושמואל אמר חולקין".

וביאור הטעם שבירושלמי ניתוסף דין זה בסיום המסכת משא"כ בבבלי — כי, בירושלמי ההלכה היא "יחלוקו", ולכן מתאים להביא בהמשך לזה דין נוסף שבו חולקין ("כותל .. ונפרץ .. מחצה לזה ומחצה לזה .. כולו לזה וכולו לזה"); משא"כ בבבלי, כיון שההלכה היא כר"ש, ש"כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו והשאר של תחתון" — אין מקום להביא בהמשך לזה הדין דכותל שנפרץ או אילן העומד על המיצר שבו חולקין, שהרי אין זה מכונן לפסק ההלכה בדין שתי גנות.

ג. אך עדיין אין הדברים מחוורים לגמרי:

ידוע⁵ שענין ה"הדרן" הוא שמקשרים סיום המסכת עם התחלתה, "נעוץ סופן בתחלתה", וכן עם התחלת המסכת הבאה אחריי'.

ובנדוד⁶, הנה בירושלמי אתי שפיר הקשר בין סיום המסכת עם התחלתה, כיון שסיום המסכת הוא בדין "מצא מציאה .. מחציו והילך

(5) ראה תו"מ חכ"ו בתחלתו. וש"נ.

(6) ספר יצירה פ"א מ"ז.

(3) חו"מ סר"ס סק"א.

(4) קז, א.

לזה ומחציו והילך לזה, שמתאים עם התחלת המסכת בדין "שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתי וזה אומר אני מצאתי" .. יחלוקו; וכמו"כ יש קשר בין סיום המסכת, "כותל שבין שתי מחיצות ונפרץ כו", עם התחלת מסכת ב"ב, "השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע .. אם נפל הכותל וכו".

אבל בבבלי, חסר לכאורה הקשר בין סיום המסכת עם התחלתה.

ד. ויובן בהקדם הביאור בדברי הרמב"ם שמביא הדרן דשתי גנות והדרן דאילן העומד על המצר בחדא מחתא³⁰:

"שתי גנות זו על גב זו והירק בינתיים בגובה עובי הארץ שביניהם, כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול אותו מעיקרו הרי הוא שלו, ובלבד שלא יאנוס את עצמו, והשאר של תחתון .. אבל האילן העומד על המצר, אע"פ שהוא נוטה לתוך שדה אחת מהן, הרי שניהם חולקין בפירותיו".

ולהעיר, שבש"ע³¹ הובאו ב' דינים אלו בשני סעיפים, אבל הרמב"ם הביאם בהלכה אחת, ובתוספת תיבת "אבל", שבזה מודגשת השייכות של ב' דינים אלו, שהסברא הראשונה היא שדין "אילן העומד על המצר" צריך להיות כמו דין "שתי גנות", ולכן צריך לשלול ולומר "אבל האילן כו", שדינו שונה מדין "שתי גנות".

ה. ויש לבאר זה בהקדם דיוק נוסף בדברי הגמרא בביאור הפלוגתא דר"מ ור"י בדין שתי גנות:

"אמר רבא בעיקרו כולי עלמא לא פליגי דעליון הוי, כי פליגי בנופו, ר"מ סבר שדי נופו בתר עיקרו, ור' יהודה סבר לא אמרינן שדי נופו בתר עיקרו".

ולכאורה, הסברא שבגמרא אי אמרינן "שדי נופו בתר עיקרו" אם לאו, אינה הסברא שבמשנה "אם ירצה העליון ליקח את עפרו" או "אם ירצה התחתון למלאות את גנתו", ולמאי נפק"מ?³²

והביאור בזה — שהסברא שבגמרא אי אמרינן "שדי נופו בתר עיקרו", נוגעת לדין אילן העומד על המצר, שבו לא שייכת הסברא דירצה ליקח את עפרו או למלאות עפר:

הסברא שבמשנה גבי שתי גנות זו על גב זו, אם הירק שייך לעליון,

אבל אז המצב הוא מר ("עס איז ביטער"...) — מצד הדרן ש"בעל העלי" בונה את הבית ודר בתוכה עד שיתן לו את יציאותיו:

כיון שבנין ירושלים לא נעשה ע"י בעל-הבית (בנ"י), אלא ע"י בעל העלי, "בונה ירושלים ה'" — הנה ע"פ חומר הדרן, אין מניחים את בעל-הבית לדור בבית ח"ו; הוא יושב אמנם בירושלים של מטה, אבל, אינו מרגיש שמשיח בא, היינו, שלא נרגש אצלו גילוי אלקות, וע"ד ההנהגה עם עמיהארץ, "דמסטריהו לית בין גלותא לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד"³⁰, כך, שלאמיתו של דבר אינו יושב ב"ירושלים", שלימות היראה, אלא רק יצא מ"שעבוד מלכיות" של הגלות.

"עד שישלם לו יציאותיו" — שיעשה תשובה לכל-הפחות עכשיו, לאחר ששמיח נמצא כבר, שזהו"ע ה"יציאות" שעל ידם בונים את ירושלים של מטה, כנ"ל.

יא. עפ"ז מובן הביאור בדברי המדרש "אע"פ שבונה ירושלים הוי, אעפ"כ נדחי ישראל יכנס":

אע"פ שע"פ שורת הדין, הרי כאשר "בונה ירושלים ה'" — שלא ע"י אתערותא דלתתא, כיון שבעל-הבית "אינו רוצה לבנות" — אזי "בעל העלי" בונה את הבית ודר בתוכה, ואינו מניח את בעל-הבית להיכנס ולדור בבית "עד שיתן לו את יציאותיו",

אעפ"כ, מתנהג הקב"ה לפנינו משורת הדין — "נדחי ישראל יכנס", שמלקט ומכנס את כל הניצוצות של נדחי ישראל שנתפזרו בין ג' קליפות הטמאות לגמרי, ועכ"פ בקליפת נוגה, ומכניס אותם לירושלים של מטה, והיינו, שיהי' אצלם גילוי אלקות, לראות ולהרגיש את ביאת המשיח, וענינו בעבודה — שבאים לשלימות היראה תתאה, ואח"כ מתעלים גם לירושלים של מעלה, שהו"ע שלימות היראה עילאה, כמ"ש³¹ "ובאו גו' והשתחוו להוי' בהר הקודש בירושלים", ככל פרטי הענינים שנתבארו בארוכה בלקוטי תורה בהדרושים על פסוק זה³².

יב. אמנם, כאשר בני' יודעים ש"בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס", הנה הודעה זו גופא נותנת להם את הכח להתגבר על הקשיים בנוגע למילוי רצון ה',

(32) דרושי ר"ה נח, א ואילך.

(30) זח"ג קכה, א (ברע"מ).
(31) ישעי' כז, יג.

(8) חו"מ סקס"ז ס"א-ב.

(7) ה' שכנים פ"ד ה"ט.

באים ליראה עילאה (ירושלים של מעלה), ואז נכנס הקב"ה בירושלים של מעלה, כיון שירושלים של מטה נעשית דירה לו יתברך.

[ויש לקשר זה גם עם המשנה ד"שתי גנות" — כפי שמבאר הצ"צ ב"הדרן"²⁴, ש"שתי גנות" הו"ע גן עדן העליון וגן עדן התחתון, ו"הירק בינתיים" קאי על כל עניני עוה"ז, שבהם צריכה להיות העבודה לעשות דירה לו יתברך, שזהו ענינה של ירושלים עיר הקודש, שהיתה דירתו של הקב"ה].

י. אמנם, כל זה בזמנים כתיקונם, משא"כ כאשר "מפני חטאינו גלינו מארצנו"²⁴, "לפי שחטאנו .. חרבה עירנו כו"²⁵, שאז נעשה מעמד ומצב ד"הבית והעלי" .. שנפלו", והיינו, דכיון שנחסר ענין היראה בעבודת האדם לה', אזי נפל הבית, ובמילא נפלה גם העלי', שהרי נשבע הקב"ה שלא יכנס בירושלים של מעלה כו'.

ואז בא בעל העלי', הקב"ה, ומבקש מבניי — "אם (כמארוז"²⁶ שזהו לשון בקשה) בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו"²⁷ — בנו את הבית, ובלשון המשנה: "אמר בעל העלי' לבעל הבית לבנות", והיינו, שבעל העלי' (הקב"ה) מכניס הרהורי תשובה בלבו של בעל-הבית כדי שיתעורר לבנות את הבית.

ובענין זה ישנם ב' אופנים, בהתאם לב' האופנים בנוגע לזמן הגאולה, כדברי הגמרא²⁸: "זכו — אחישנה, לא זכו — בעתה":

כאשר בניי "זכו", אזי באה הגאולה מיד, "אחישנה" — "היום, אם בקולו תשמעו"²⁹, היינו, שבניי מקבלים החלטה ומקיימים אותה בפועל — למלא את בקשתו של הקב"ה לבנות את ה"בית", ומיד בא משיח למטה מעשרה טפחים.

אמנם, מצד צוק העתים וקושי הבלבולים וכו' וכו', יכול להיות מעמד ומצב שבעל-הבית "אינו רוצה לבנות", ח"ו, "לא זכו".

ואז באה הגאולה "בעתה", היינו, שבכוא זמן הקץ שעלה ברצונו, בונה בעל-העלי' גם את הבית, "בונה ירושלים ה'", דכיון שנשבע הקב"ה שלא יכנס בירושלים של מעלה עד שיכנס בירושלים של מטה, הרי הוא מוכרח לבנות גם את ירושלים של מטה.

כיון ש"אם ירצה העליון ליקח את עפרו אין כאן ירק", או ששייך לתחתון, כיון ש"אם ירצה התחתון למלאות את גנתו אין כאן ירק" — אינה שייכת באילן העומד על המיצר, כי: ליטול את העפר — לא יכול אף א' מהם, כיון שעפר המיצר שייך לשניהם; וגם אם ירצה למלאות עפר בחלקו — לא יתבטל הנוף (כמו בירק שצומח בגובה עובי הארץ שבין שני הגנות זו על גב זו, שכאשר ממלאים עפר מתבטלת מציאותו, כיון שאין לו מקום פנוי היכן לצמוח), אלא יצמח כלפי מעלה, או שיטה לצדו של חבירו.

אבל הסברא שבגמרא, "שדי נופו בתר עיקרו", שייכת שפיר לדין אילן העומד על המיצר: אי אמרינן "שדי נופו בתר עיקרו" — חולקין, ואי לא אמרינן "שדי נופו בתר עיקרו" — הרי זה שייך למי שהנוף נוטה לחלקו.

ועפ"ז, אם הסברא העיקרית בדין שתי גנות היא סברת הגמרא, "שדי נופו בתר עיקרו", ששייכת גם בדין אילן העומד על המיצר, אזי לא שייך לומר "שתי גנות כו", אבל אילן העומד על המצר כו"⁹.

ועכצ"ל, שמדברי הרמב"ם "שתי גנות כו", אבל אילן העומד על המצר כו", מוכח, שהסברא העיקרית בדין שתי גנות היא סברת המשנה¹⁰, "אם ירצה העליון ליקח את עפרו", או "אם ירצה התחתון למלאות את גנתו", ולכן כתב "אבל אילן העומד על המצר כו", כיון שבו לא שייכת סברת המשנה שהיא הסברא העיקרית.

ו. עפ"ז מובן שגם בבבלי יש קשר בין סיום המסכת לתחלתה וכן להתחלת המסכת הבאה, אלא, שהקשר הוא באופן של "אבל כו":

דין "שתי גנות" שבסיום המסכת, שבו פוסק ר"ש (שהלכה כמותו) כר"מ או כר"י (כב' הפירושים שבזה, כנ"ל ס"א) — הוא בגלל סברא מיוחדת ששייכת רק בדין זה ("אם ירצה העליון ליקח את עפרו", או "אם ירצה התחתון למלאות את גנתו");

אבל אין זה שייך לדין ד"שנים אוחזין בטלית כו" שבהתחלת המסכת, ששם לא שייכת הסברא המיוחדת שבסיום המסכת, ולכן הדין הוא ש"יחלוקו",

(9) לכאורה הכוונה: להדעה שר"ש ס"ל כר"מ דאמרינן שדי נופו בתר עיקרו — הרי מטעם זה חולקין הפירות גם כאשר האילן נוטה לתוך שדה אחת מהן הרי אלו שלו, ולא באופן ש"חולקין בפירותיו" (המור"ל).
(10) ראה גם לח"מ כאן.

(27) ר"פ בחוקותי.

(28) סנהדרין צח, א.

(29) תהלים צה, ז. סנהדרין שם.

(24) נוסח תפלת מוסף דיו"ט.

(25) נוסח תפלת מוסף דשבת ר"ח.

(26) ע"ז ה, סע"א.

וכמו"כ אין זה שייך להדין שבתחלת המסכת הבאה, "השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע... אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם" — כמו ב"כותל שבין שתי מחיצות ונפרץ" שבירושלמי סוף מסכת ב"מ, ועד"ז בבבלי (כמה דפים לפני סוף המסכת) גבי "אילן העומד על המיצר", שהדין הוא שיחלוקו.

*

ז. ישנו גם "הדרן" על מסכת בבא מציעא, ע"ד החסידות, מהצמח-צדק, שהשנה היא שנת המאה להסתלקות-הילולא שלו, — בודאי שבמשך ימי חייו אמר הצ"צ כו"כ הדרנים, כמנהג ישראל, אבל, מהענינים שנשמרו ונמצאו הרי זה ההדרן על מסכת ב"מ הנ"ל —

שכבר נתפרסם לרבים ולדורות באופן של דפוס¹¹, וכל אחד יכול לעיין במאמר הנדפס.

ח. ונוסף לזה, הנה בימים אלו הגיע לידי ביכל חסידות — כמדובר כמ"פ אודות הענינים שיוצאים מן המיצר אל המרחב — ובו ישנו דרוש, שכנראה גם הוא מהצמח צדק (דאף שאינו דומה לגמרי לסגנון של הצ"צ, הרי התוכן הוא לפי דרכו של הצ"צ), שמבאר ע"ד החסידות משנה נוספת בפרק הבית והעלי' [הפרק האחרון של מסכת בבא מציעא, "הבית והעלי'", שבו מדובר אודות עניני שותפים — ששייך להתחלת מסכת בבא בתרא, או אודות עניני חלוקה — ששייך להתחלת מסכת בבא מציעא], כמה משניות לפני המשנה האחרונה.

במאמר הנ"ל מובא מדרש תמוה על הפסוק¹² "בונה ירושלים הוי' נדחי ישראל יכנס": "אע"פ שבונה ירושלים הוי', אעפ"כ נדחי ישראל יכנס" — דלכאורה אינו מובן פירוש המדרש, שב' חלקי הפסוק הם באופן ד"אע"פ כו' אעפ"כ כו'?"

ומבאר בהמאמר, שביאור דברי המדרש יובן בהקדם דברי המשנה¹³: "הבית והעלי' של שנים שנפלו, אמר בעל העלי' לבעל הבית לבנות והוא אינו רוצה לבנות, הרי בעל העלי' בונה את הבית ודר בתוכה

עד שיתן לו את יציאותיו (ואח"כ יצא ממנו ויבנה עלייתו¹⁴). ר' יהודה אומר... בעל העלי' בונה את הבית ואת העלי', ומקרה את העלי' ויושב בבית, עד שיתן לו יציאותיו".

ט. ותוכן הדברים:

"הבית והעלי'" של כללות ישראל (בדוגמת בית ועלי' כפשוטם) — קאי על ירושלים, שלהיותה "תלפיות, תל שכל פיות (מכל הארצות) פונים בו"¹⁵, הרי היא ה"בית" של כללות ישראל, ובפרטיות יותר יש בה "בית ועלי'" — ירושלים של מטה וירושלים של מעלה, שהם בדוגמת בית ועלי', כמובן ממארוז¹⁶ "נשבע הקב"ה שלא יכנס בירושלים של מעלה עד שיכנס בירושלים של מטה", כשם שאי אפשר לדור ב"עלי'" (ירושלים של מעלה) קודם בנין ה"בית" (ירושלים של מטה).

וסדר הדברים הוא — שירושלים של מטה נבנית ע"י ה"יציאות" שנותנים בנ"י למטה בעבודתם בשלימות היראה,

— ענינה הרוחני של ירושלים, כמרומו בתיבת "ירושלים", ע"ש יראה וע"ש שלם¹⁷, שלימות היראה¹⁸, וכדאיתא בספרי¹⁹ בנוגע לאכילת מעשר שני בירושלים, שכאשר "הי' עומד בירושלים... והי' רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה" ("כהנים בעבודתן ולוים בדוכןן וישראל במעמדן"²⁰) הי' גם הוא מכוין ליראת שמים כו" —

שעז"נ²¹ "האלקים עשה שיראו מלפניו", וזוהי תכלית כל התורה והמצוות, כמ"ש²² "ויצונו גו' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה'", וכתיב²³ "את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם", וזוהי תכלית בריאת כללות סדר ההשתלשלות, ועזה"ז בפרט, ובמיוחד ירושלים עיר הקודש.

וכאשר ישנה "ירושלים של מטה", אזי ישנה גם "ירושלים של מעלה" — שענינו בעבודת האדם שע"י יראה תתאה (ירושלים של מטה)

(14) פרש"י שם.

(15) ברכות ל, א.

(16) תענית ה, א. זח"ג טו, ב. ועוד. וראה א.

גם שיחת מוצש"ק פ' נשא תשל"ט.

(17) תוד"ה הר — תענית טז, א (מב"ר

פנ"י, יו"ד).

(18) ראה לקו"ת פ' ראה כט, ד. דרושי

ר"ה ס, ב. שה"ש ו, ג. ובכ"מ.

(19) הובא בתוד"ה כי מציון — ב"ב כא,

א.

(20) מגילה ג, א. ועוד.

(21) קהלת ג, יד.

(22) ואתחנן ו, כד.

(23) קהלת יב, יג.

(11) נדפס בסוף מסכת ב"מ בהוצאת ע' לו ואילך.

קה"ת (ברוקלין תשט"ז), ובקונטרס מאמרים (12) תהלים קמו, ב.

מכ"ק אדמו"ר הצ"צ על מס' ב"מ וב"ב (13) קיז, סע"א.

(קה"ת תשי"ז). ולאח"ז באוה"ת על מארוז"ל